

5

Egyszer a tiszta színek berekednek,
 az együttérző mosoly arcul üt,
 csak gnómok néznek rád a visszapillantóból,
 úgy érzed, a megfeszített is pózol,
 a nap csupa elvetemültre süt,
 mint a csuklás, úgy ráz a létezésed,
 tolófájás, idő van, le ne késsed,
 egyszer, szülője saját személyednek,
 beérsz, leszednek.

Darvasi László

SZÉP IMRE ELŐADÁSRA KÉSZÜL*

Olyan kellemetlenül bonyolult lett minden. Szép Imre jegyzetei az asztalon sokasodtak, befejezetlen mondatok, sebtében lefirkantott, magányos szavak vesztegeltek a visszagöndörödő papírlapokon. Szavak, melyek senkinek sem kellene. Több kötegyertyát vett, hogy majd éjszaka is dolgozik, imbolygó kicsi fényeknél, aztán csak gyötörte magát, reményvesztetten bámulta a sötétséget. Égett a szeme, mire rápirkadt, a faggyú összeroskadt, piszkos lett, s ő egész éjjel csupán néhány sort karcolt le, ostobaságokat, közhelyeket.

Klára csöndesen őrjöngött mellette. Nem volt hangja az asszonynak, csak járt-kelt a lakásban némán és vádlón, mígnem egyszer azt mondta, nem. Aztán sokszor megismételte. Nem, mondta reggelizés közben, késhegyén sárgállt a vajdarab, de már nem kente a kalácsra, lassan felállt, s nem tért vissza a megterített asztalhoz. Nem, mondta az utcán egy zsúfolt kirakatú patika előtt. A gyógyszertár kopaszodás elleni kenőcsöt reklámozott. Imre hunyorogva bámulta a plakátot. Nem, mondta a felesége. Klára állt, és sokára indult el újra. Nem, mondta fészülködés közben, és olvasás közben, reggel, a délutáni fáradtságban vagy az éjszaka mélyén. Csak a hold élt, csönd volt a városban, mintha hatalmas pokróccal takarták volna be az utcákat. Nem, mondta Klára. Az asszony ült az ágyban, azt mondta, nem. Visszaengedte a testét, feküdt mozdulatlanul. Ha Imre hallotta a szót, összerezzen, mint akit megütöttek.

Somnakaj bámulta őket, értetlenül, de boldogan. Szája mosolyra fintorodott. Egy reggel a férfi meglátta, hogy a Schütz bácsi ajándékozta rajz, amelyet Klára tüntetőleg akasztott ki, mert Ádámot ábrázolta, nincs a helyén. Fájdalmat sugárzott a fehér kis négyzet, melyet a kép hagyott maga után. Nem kérdezett utána, nem kutakodott, Klára mit tett a rajzzal. S ha éjszaka a felesége felé tapogatózott, nem lökték el a kezét, de egy hideg, halott test várta.

Nem védte meg, Imre, nyögte a nyakába az asszony.

* Részlet a VIRÁGZABÁLÓK című regényből.

Hogy tehettem volna, mondja, hogyan?!, a férfi oldalra hengeredett. Nyál csorgott a szájából. Köpni lett volna jó. Idegen, őszintétlen volt a hangja, ahogy válaszolt. Az nem lehet igaz, hogy Péter a fiú gyilkosa, ezt Klára nem hiheti! A testvére vad és szenvedélyes, mint egy vízesés, de nem gyilkos. Ismeri őt, hadarta Imre, nehogy az asszony közbevigjon, kölökkorában még a békát se merete bántani, nemhogy ahhoz vegye a bátorságot, hogy kioltson egy emberi életet! Nem, ezek gyermektegy koholmányok, Somnakaj csapong, kitalál mindenfélét, csak hogy a közelükben, főként Klára mellett maradjon. Fontossá akarja tenni magát, s ezt Klárának meg kellene éreznie.

Úgy írta le a fiút, olyan pontosan, ahogy maga sem tudta volna, szólalt halkán Klára. Látták Ádámot, ott volt a cigányok táborában. És aztán Somnakaj látta élettelenül is.

Igen, igen, pontosan úgy írta le, ahogy maga akarta hallani!, fészkelődött Imre.

Azt mondja, él?

Én azt nem tudhatom, Klára.

Mert ha meghalt, maga is felelős.

Már megbocsásson, kedvesem, de maga mit tett azért, hogy ne így történjen?, kiáltott a férfi, és nyomban megbánta, hogy ilyen durván kifakadt. Még a félhomályban is látszott, hogy Klára döbbenet fordult felé, miközben a párnáját gyűrögeti. A hold fénye csak éjszakai köntösét világította be, az arca sötét maradt. Azok a kis ragyogások pedig a könnyei lehetnek.

Maga vádol engem?!

Imre kikelt az ágyból, magára kapta a köntösét, remegő kézzel likőröspohár után kutatott. Csak miután töltött, és fölhajtotta az italt, válaszolt.

Eszem ágában sincs, csak arra igyekszem rávenni, hogy mást is lásson a fájdalomán kívül. Más szempontokat, melyek...

Az asszony már nem is hallotta, mit mond.

Tudja, mit tettem én azért, hogy ne így legyen?!, fájdalmasan nyikordult teste alatt az ágy. A férfi hallgatott. Milyen furcsa, hogy egy éjszakai szobában veszekszenek, és nem látják egymás arcát. Beszél hozzá egy száj, és ő nem látja, pedig minden szava fájdalommal okoz. Rászegeződik egy tekintet, és mintha átfúrná a félelmével.

Hát soha nem nézte meg még a saját gyermekét, nem nézte a bőrét, a mozdulatait, a testének formáját?!, sottogta Klára. Volt a hangjában valami eszelős.

Legyen esznél, Klára, sottogta a férfi, s arra gondolt, olyan, mintha szeretkeztek volna. Ölekezés után önkéntelenül sottogóra fogja az ember, mintha bűntudata lenne. Úgy érezte, belehal a hirtelen rátörő, ólmos fáradtságba. Tudta, ő hibázott, a hetek óta zajló küzdelemben elveszett a realitásérzéke. Kérdései neki is voltak, de válaszolni már nem tudott. Képtelen volt figyelni az asszonyra. Nem is látta, nem is hallotta igazán, s mindaz, amit tapasztalt belőle, képzeletének dühödte erőfeszítése volt csupán. Idegen lényt csinált Klárából. Nem az a rémséges, amitől félünk, gondolta, hanem amit semmiképpen sem akarunk. Ádám halálával az asszony olyasmit veszített el, ami soha nem volt egészen az övé, mégis kizárólagos jogot formált a fájdalomra, a gyászra, a kilátástalanság mámorára. Talán ezt kellett volna Imrének megértenie, s akkor képes volna szolgálni. Mert azt kellett volna, szolgálni alázatosan, megértően és béketűrően, de ő ellépett, magára hagyta az asszonyt.

Nem, mondta Klára, és ő képtelen volt feltörni a másik magányának a héját.

Imre a vitatkozás után elment Gilagóghoz. Délelőtt volt, az ég borús, kövér felhők falták odafent egymást. A cigányoknak valami ünnepe volt, ettek, ittak, mulatoztak. A vajda bólogatott, amikor meglátta Imrét, majd alaposan meghúzott egy zöld hasú üveget. A férfi érezte a savanyú bor szagát, az udvar sarkában egy egész bárányt sütöt-

tek nyárson, lassan forgatták a feltűzött állatot, amely már pirult. Egy asszony sörrel locsolgatta a húst, és dúdolt. Imre leült a vajda mellé.

Bizony, bizony, bólogatott kérés nélkül is Gilagóg, nem ábrándozik az ő kislánya, Somnakaj igazat beszél. Az a fiú betért a táborukba, fáradt volt, elgyötört, testén sebek éktelenkedtek, mégis úgy ragyogott a szeme, mint a boldogoké. Nem lehetett hétköznapi ember. Vele volt Mama Gyökér, Féreg úr és Levél úr is, akiket mindannyian jól ismerünk, nem? A vajda kacsintott, megdöntötte az üveget, majd Imre kezébe nyomott egy fémbögrét. A bor karcos volt, de jólesett. Imre nyújtotta a bögrét, kért még. A vajda szeme üvegebben fénylett a szokásosnál, és mondatok végébe belecsuklott. A tábortűz mellett Barka táncolt. A lány sebesen pörgött, kibontott haja fekete zuhatgként csapkodott utána, nem messze tőle egy fabölcsőben az ikrei nyikorogtak, mint a kutyák. Két fiatal férfi betanult mozdulatokkal nyúzta hegedűjét, egy kövér asszony nevetve rázta a csörgőjét, majd a piros kendőjét leoldva maga is táncba fogott. Imre tehetetlenségében csak bámulta őket. Barka feléje intett, jöjjön, jöjjön, táncoljon. Az asszony a mellét rázta, előretolta az ölét, majd perdült, a tomporát riszálta. Jó szerető, dűnnyögte a vajda, csak harap közben. Az ikreivel lesz még bajom, tette hozzá. Gilagóg felnevetett, és nagyot kortyolt. Imre a fejét rázta a nő felé. Barka kiköpött, ordítani kezdtek az ikrek. Gilagóg odébb rúgta kutyáját, az mindig a lábánál sündörgött. A vajda felállt, belépett a házába, és kihozta az Igazmondót. Őben tartotta, mint egy gyermeket. A vajda teleszívta magát levegővel, majd Habredre prűszkölt, ne világítsanak annyira a csontjai. A kékes fény lassan tompult szürkévé. Gilagóg leoldozta az Igazmondó szájáról a kendőt.

Adjatok pénzt!, nyögte mindjárt Habred.

Adunk, testvér, de előbb igyál!, a vajda megitta Habredet. Egy egész kupa bort betöltött a ráncos arcba, az Igazmondó nyakába csorgott a veres lé, köhögött és fuldoklott, de nyelte az italt. Imre figyelte őket, mintha mesét látna. Az Igazmondó nagyot böffentett.

Adjatok pénzt!, dadogta akadozó nyelvvel.

Adjatok pénzt!

Imre felállt, menni készült.

A vajda utána szólt.

Vigyázz a lányomra, nagyon, hallod-e!

Imre bólintott, elhúzta a száját, de nem válaszolt.

Ha nem vigyázol, tudhatod, az ellenségem leszel.

Imre újra megtorpant, s felemelte az ujját. Cigányul válaszolt.

Hiszen ő vigyáz ránk, Gilagóg, mondta, és aztán nem várt feleletet, elsietett, magukra hagyta őket. De sokáig hallotta még a hegedűk hangját.

Az Imrére nehezédő vád hónapok alatt sem enyhült. És úgy tűnt, nincs feloldás. A férfi boldogtalanul hányódott egyik napból a másikba. Hónapokig nem is érzékelte, hol él, nem látta a kábulatba zuhant, megbántott, megfélemlített országot. Klárát kereste, aki mellette élt, vele hált, és aki hónapok múltán is azt mondta neki, miközben belekariolt, amikor sétálni indultak, hogy nem.

Aztán egy reggel a férfi elvonta karját az asszonytól.

Nem?!

Azt mondja, nem?!

Akkor valóban legyen nem, kedvesem. És Imre elindult a zörgő szekerek, a munkába igyekvő lapátos, talicskás emberek, a piacra tartó kosaras asszonyok, zsákos munkások között, mintha ő is valami eladni való, súlyos portékát cipelne, mintha a nyers

valóságot vinné vásárra, holott vékony, bizonytalan alakja oly könnyűnek tetszett ebben az ízekkel, illatokkal és hangokkal teli világban, hogy félő volt, nyomban belevész. A pék ordított mellette, frissen sült cipót kínált. Elment hát, mint egy szellem. Tehetlenségében magára hagyta az asszonyt, s mintha az életéből akart volna kiszaladni. Imre tudta, egyhamar nem tér vissza. Rosszul tudta. Valahogyan, mert maga sem emlékezett rá, már este hazabotorkált Léni néni vendéglőjéből, igaz, a kalapját útközben elvesztette.

*

És most kezdetét veszi egy másik élet, mondogatta, és Schütz doktor csak későn eszmélt, hogy Imre mennyire komolyan gondolja. Az öreg tudta, hogy nincs minden rendben Szép Imre házának falai között, de azt is érezte, hogy a társa most nem a családi viszályt akarja szóba hozni.

A város egykor volt vezetőit múltjuk tisztázására szólították fel, s a tekintetes urak úgy ballagtak a városháza épületébe, mintha a saját kivégzésükre invitálták volna őket. Ezt az igazolási eljárást nevezték purificációnak, s az urak félelme nem volt alaptalan. A rebellió leverése után a váruddvaron néhány halálos ítéletet valóban végrehajtottak. Schütz doktor mind ingerültebben hozta a híreket. Egyszer az őrjöngő Haynauhoz is hívták, akinek a lába ujjja körme benőtt a húzába, begyulladt, gennyet levedzett, nem lehetett tovább odázni a beavatkozást. A táborszernagy visszautasította az érzéstelenítőt, Schütz doktor szerint csak azért, hogy a beavatkozás ideje alatt jobban gyalázhassa a magyarokat. Ugyancsak a doktor mesélte, hogy az egyik halálraítélt, valami erdélyi szabólegény, aki balga módon fegyvert akart lopni egy őrszemtől, az ítélet végrehajtása előtt térdén állva könyörgött az életéért. A gyerek oly szívhez szólóan esdekelt, hogy az egyik öreg katona, kinek lőnie kellett volna, kiállt a sorból, azóta is tömlőcben van, hosszú büntetésre számíthat. Általános és mindenre kiterjedő volt a rendőri megfigyelés, cenzúráztak minden leírt szót és előadást, többnyire tiltották a gyülekezést is. S mert augusztus közepén, éppen a születésnapján gúnyolták ki őfelségét, a városban azonnali hatállyal betiltották a magyar nyelvű színelőadásokat, s a színház épületét Léderer Lipót német nyelvű társulata bérelte a továbbiakban. A színészekkel a doktor jó viszonyt ápolt, Léderer direktornak gyakran reszelt a torka, és emlékeztetőpirulákat is sokszor rendelt Schütz bácsitól, aki a vállát vonogatta, ha szemére hányták a németekkel való bizalmaskodást. A beteg az beteg, a színház meg színház, mondogatta a doktor, és rálegyintett az okvetetlenkedőre. Akkor is a doktort hívták, amikor egy fiú éjszaka akart átkelni a folyón, de a poroszlók megfogták, és úgy megverték, hogy több bordája eltörött, és az állkapcsa is kiakadt. Keservesen nyöszörgött a gyerek, egy alsóvárosi patikus semmirekellő fia, mire a doktor, még szelíden tartva az arcát, elmagyarázta neki, hogy kétféle fájdalommal fog a közeljövőben megismerkedni, az egyik szörnyű lesz, de gyors lefolyású, a másik viszont lassú lesz, és kibírhatatlan. Aztán egyetlen mozdulattal a helyére rántotta az állkapcsot, megmutatva, milyen is az első fájdalom. A doktor nem értette, miért nem a várorvosra vagy a börtönfelcserre bízzák e rutineseteket. Végül arra gondolt, hogy így figyelik meg. Minden hívatás után elbeszélgetett vele valaki, egy fiatal hadnagy, egy ismeretlen tisztviselő vagy az ízlésesen öltöző, olajozott szavú, magát bécsinek mondó úr.

Ha valamely ház előtt császári katonák posztoltak, tudni való volt, hogy ott bujkálót után kutatva túrják fel a pincét, a padlást, a kerti almot, a tyúkok ólját vagy a disznók trágyáját. Lassan begyűjtötték a forradalmi bankókat. A hivatalokban sorok álltak, az emberek türelmesnek látszottak, de némák voltak, az ingerültséget magukba fojtották. S a pattogós német szóra értetlenül tekergették a nyakukat.

A cigányok is ritkábban mutatkoztak a városban, a vajda óvatosan közlekedett, és hasonló viselkedésre figyelmeztette az embereit, s néhány jól elhelyezett nyaklevessel a szeles kölyköket is. Maradjanak otthon, vájjanak teknőt, kapargassanak ki fabögrét, tanulják meg az üstfoltozást, aki meg vályogot akar vetni, tegye azt. Aki lopni, tolvajkodni merészel, az ne várjon semmi jóra. Ő maga, Gilagóg fogja eltörni a kezét, amivel más birtokát háborgatta.

Ostromállapot volt az országban, még Haynau tábornoszernagy rendelte el. És meg is maradt még évekig. De azért kávéházba, kocsmába lehetett járni, jóllehet még a kancsók mélyébe is belepislogtak bizonyos figyelmes emberek. S Imre és a doktor gyakran ment el beszélgetni. Szokás szerint Léni néninél ültek. A tudós borús kedvében volt régóta, s újabban hosszú monológokba keveredett. Ám ez a legújabb beszéde, amely az idők megváltozásának fölemlegetésével indult, és aztán hosszan, nagyon hosszan kanyargott tova, még a doktort is meglepte.

Ő szeret pallón járni, kezdte Imre, s olyankor elképzeli, hogy ha lelép, talán még el is nyeli a mély. De lassan megszűnik ez is, mondta. Eltűnnek a vizeken és folyásokon átfektetett deszkák, pallók és lécek ösvényei is, melyek úgy kanyarognak a házsorok közt, mint erdőben a gyalogutak. Elapadnak a házak közt és a kertek aljában csillogó patakok, a piciny erek, a tankák és a csöpörkék, ezek a magyar lagúnák, eltűnnek a náddal és sással kerített városi tavak, mert feltöltik őket, kiszáradnak a városrészek közötti mocsaras területek, melyek tavasszal lázat és vérszívókat bocsátottak a környékre, de ahol kacsatojást, fiókat és piócat is lehetett szedni, s ahol tavasztól az első zúzmaráig állandóan kuruttyoltak a békák. Eltűnik a vendégmarasztaló sár, s helyette könnyű, fehér por kavarog a városban, s ki is gondolna arra, hogy a sietség majd vaksággal párosul, mert ez a por majd beleszáll az emberek szemébe, beteríti őket, bevonja testüket és mozdulataikat, s majd csak e poron keresztül beszélnek a poros szavaikkal, és e poron keresztül látják a porban fürdő fákat és házakat és embertársaikat. Szorgosan kövezik az utcákat, s nem mintha Európa távolabbi vidékein és más városaiban, Itáliában, Csehországban, Svábföldön vagy Szászországban nem lennének csupa kőből építettek a városok, csakhogy ez itt Magyarország délvidéke, és ennek a vidéknek annyi köze van a kőhöz, mint a hegyekhez, melyek látványától rendszeren rosszkedvű lesz az innen elszármazó ember. Eltűnik talán még a Maros is, a töltést áthelyezik a várostól délre, mert a gőzhajózási társulat érdeke így kívánja, folynak a tervezgetések és az alkudozások, mintha büntetlenül lehetne egy folyó torkolatát néhány kilométerrel odébb dobni. Jön dohogva, szikrát hányva, dübörögve a vasút, súlyos talpfáival és vaspályáival, a haladás kigúnyolásával. A kövezett utakon gázlámpák világlanak, éjjeliőrök vizlatnak majd a sarkokon, és nyakon verik a dolgos polgárok álmát megzavaró részegest. Mind több lesz a hang, a kolomp, a templomok harangszava megbékél a sokasodó gépek zajával, s egy rozoga gőzhajó trombitálása szánni való erőfeszítésnek tűnik majd a pöfögő, csattogó és csilingelő városban, hol a malmok, a fűrészgépek és gőzgépek egymással feleselve üvöltik a technika és a fejlődés diadalát. Megszűnik a Búzapiac, mely Alsóvárost választja el a Palánk ételtel teli, még ebben a vészes korban is pezsgő negyedétől, és megszűnik a Fapiac is, amely gyantától, fűrészporthól, frissen vágott tölgyfától, akáctól és bükkötől illatozik, és a tiszai halak egyre kisebbek és satnyábbak lesznek, a hajók megnőnek, és a folyó vize elveszíti az ízét. S ebben a még kevésbé látható, de majd robbanásszerűen megmutakozó új rendben nincs helye az olyan teremtményeknek, mint Mama Gyökér, Levél úr vagy a kellemetlen Féreg úr. A működése mámorától megittasult anyag felzabálja a meséket, s ha egy-két ház tornácán

még zenél is a paprikafűzér, mind kevesebben fogják érteni e muzsikát. És más lesz a jónak és megint más az aljasságnak a mértéke. És más lesz a szépnak s megint más a csúfnak a mértéke!

Szép Imre fáradtan elhallgatott.

Úgy érti, kérdezett közbe lágyan, megértően a doktor, hogy például templomaink csendje, s most mindegy, hogy keresztény vagy zsidó templomokra gondolok, nem lesz méltó válasz e hangzavarra?

Imre mintha meg se hallotta volna, újra feltűzelte magát.

Miért tűnt el Koszta Nyikiforov, miért költözött a föld alá?! Csak az üzekedés végett?! Badarság! Hiszen évszázadok óta zenélt itt, s ha nem ő, valamelyik testvére, rokona zümmögte teli az éjszakát! Elment Mama Gyökér, soha többé nem látom!

A férfi keserűen nevetett. Ököllel ütögette a faasztalt.

Nem az a baj, hogy marha vagyok, doktor, a legnagyobb baj az, hogy szentimentális vagyok!

Számot vetni, az egyik rubrikába beírni a kiadásokat, a másikba a bevételeket, nos, ez még nem szentimentalizmus, Herr Schön. Számolgasson csak, végül megtudja, hogy megéri-e.

Mire gondol, doktor?! Minek kellene megérnie?!

Schütz doktor a szakállában babrált, Léni néni kicsapta a konyha ajtaját, rosszkedvűen jött elő egy adag sült hússal. A kocsmáros asszony gyászolt. Meghalt a legkisebb lánya, a rossz lábú Veronka, aki egyszer olyan keményen rápirított az itt összegyűlt tudós, de legalábbis a tudományukat firtató urakra. A tüdeje vitte el, egy hajnalon rózsacsokrot köhögött a párnájára, és már soha nem ébredt fel.

Volt egy kislányom nekem is, szólalt meg váratlanul az öreg, aki soha nem beszélt a családjáról, különösen a két lányáról nem, akik Bécsbe költöztek, de még a feleségről se, akit jó harminc éve vitt el a gyilkos láz, nyomban a második lány születése után. Volt egy kislányom, ismételte Schütz bácsi, szegényke éppen így aludta ki magából az életet, mint ez a Veronika. Szép Imre csodálkozott. Úgy, hát három gyermeke volt a doktornak.

Igen, kérem, az első meghalt, pedig már tudott beszélni. Ma már, azt hiszem, meg tudnám menteni. Érti, mire célzok, barátom? Ma már van olyan gyógyszerem, amivel megmenthetném. De akkor nem volt. Harminc éve még nem volt olyan gyógyszerem, de ma, az öreg a mutatóujjával hadonászott, ma már van!

Szép Imre hallgatott, zavartan tologatta snapszos pohárkáját.

Nézze, élénkült fel hirtelen a doktor, semmi kétségem nincsen afelől, hogy itt, és ekkor körbenézett, s ez egyszerre jelentette a várost, az országot vagy talán az egész földkerekséget, talán jobb lesz. De nem ez a kérdés! Bizonyosan más, gyökeresen más lesz minden, ez a lényeg. Ám ha e háborgó, fortyogó másban megtaláljuk ugyanazt, amit most elveszni vélünk, akkor jó. Nézze, kolléga, ha így lesz, akkor rendben van minden.

De ha nem találjuk meg?, ellenkezett Imre.

Akkor megtalálják a kölkeink, vontta meg a vállát a doktor.

Természetesen nem az ostromállapotról beszélünk.

Semmiképpen sem, bólintott a doktor.

Voltaképpen a civilizációról beszélünk, vetette közbe Imre.

Igen, a civilizáció kihívására gondolok, helyeselt a doktor, holott tudom, Schön barátom, hogy ön ezt a kérdést másként látja, magában több a fájdalom és a keserűség.

Nem vélem maradnak, de bizonyos kérdésekben mindenképpen földhözragadnak. Ön gyufát használ, megfigyeltem, ki nem állhatja a tűzszerzámot. Én csak azt mondhatom, hogy a civilizáció több áldozattal jár majd, mint győztessele. A civilizáció több lemondást követel tőlünk majd, mint ami nyereséget ad. Kezdetben bizonyosan így lesz. S ha most, hogy úgy mondjam, elégedettek lehetünk saját magunkkal, egy civilizált országban ez az elégedettség rémületes tapasztalattá válik, mert az, amik vagyunk, sok is lesz, és kevés is lesz, igen, talán az lesz az ember legfájóbb tragédiája, hogy képtelen lesz kitölteni egyszeri életét, életének lehetőségeit és reményeit, folyamatosan és kérlelhetetlenül el kell távolodnia önmagától, mert lefoglalja és elvárásolja, mondhatni, különös révületbe hívja a külvilág, az ember folyamatosan arra döbbenhet rá, hogy a változások origójában áll, és az élet, melyet ifjúként kezdett, csírájában sem hasonlít majd ahhoz, amelytől egy napon megválni kényszerül. Ez világfolyamat, kérem. Az életünket kísérő színpadi kellékek a mai időkig az állandóságot képviselték. A múlt a jelenig ért, a jelen a jövőt is elbeszélte. Eddig az idő törődött velünk, most bejelentettük az igényt a szerepcserére. A házaink, a bútoraink, a szerszámaink és a meséink azok voltak, melyeket apáinktól kaptunk, s amelyeket mi magunk is továbbtestáltunk a kölkeinknek. Most azonban oda jutottunk, hogy az életünket jelenetről jelenetre újrendezik. Régen úgy játszott az ember, hogy születésének színpada szinte pontosan úgy nézett ki, mint az a hely, ahol föladták neki az utolsó kenedet, s végül felkötötték az állát. Csakhogy ez itt a tizenkilencedik század második fele, kérem. Bizonyos viszonyokat kétségtelenül föl kell számolni. S ha mi magunk tesszük, tán megmarad az a jó érzésünk, hogy ha urai nem voltunk is az eseményeket irányító erőknél, de befolyásolói talán, mert megteremtettük a lehetőségeket, hogy emlékezhessünk bizonyos ősi rendszabályokra. Ilyesmit akar hallani, ugye, Herr Schön? Maga éppúgy tudja, mint ahogy én, az ember mindenesül kell majd az új erőknél. Kell az ember lelke, a teste, a szelleme, a fizikai ereje, az ügyessége, a bátorsága, a gyávasága, a restsége, a megvesztegethetősége és a szorgalma. És amit adunk, valóban sok lesz, de nem lesz elég. Az utolsó hajszálig bekebeleznek bennünket, hogy ne álljunk útjába a haladásnak. Én erre azt mondom, hohó, nem egészen így van, mert az örületünk, a bolondságunk nem kell majd senkinek. Hát ez lesz a mi mentsvárunk, barátom! Az örületünk ment meg bennünket, amikor az úgynevezett épelméjűek fulladozva keresik magukat az égre feszített tükrökben, de csak árnyakat látnak. Pokolbéli árnyakat!

Szép Imre megcsóválta a fejét.

Doktor, kérdezte, és arra mit válaszol, ha éppen az örületünk kell majd, ha semmi másra, de arra igényt tart az új rend?

A doktor szuszogva hallgatott. Sokáig nem szólt, az arca se rezdült. Mintha megkövült volna, sokáig nem vett levegőt.

Az, kérem, rettenetes tragédia lesz, szólt végül.

Schütz bácsi felállt, tett néhány lépést a kocsma termében, s megállt egy bizonytalan korú, városias öltözékű ember előtt.

Maga hallgatózott?, kérdezte közelebb hajolva.

Hogy gondolhatja ezt, doktor úr?!, vörösödött el a férfi.

De hallotta, miről beszélgettünk, erősködött a doktor.

Igen, hallottam, nem éppen suttogva diskuráltak.

És értette is, amit hallott?

Azt nem mondhatnám, kérem.

És máris elfelejtette?

Igen, elfelejtettem, nekem nincs eszem az ilyen bonyolult okfejtésekre, kérem, a férfi a kezét tördelve könyörgött, hogy hagyják már békén.

Schütz doktor elégedetten megfordult, a hangját kieresztve intézte szavait Szép Imréhez. Most már a legtávolabbi zugban, a kemence mellett, a mázas kancsók, a falra lógatott festett butykosok alatt is jól lehetett hallani, mit mond.

Maga is tudja, Herr Schön, az emlékezés a közfelfogással ellentétben nem a megismerés egyik fajtája, hanem a lemondás titkos ünnepe! A felejtés inkább szolgálja a megismerést, amennyiben arra ösztökél bennünket, hogy a felejtés okozta hiányokat újra és újra felszámoljuk. Egy snájdig postakocsin is cserélődnek az utasok, míg célba nem ér, hát nem?! Leszáll egy csinos úriasszony ennél a saroknál, a következő megállónál a helyét elfoglalja egy utcalány. Ilyen egyszerű ez! Schütz bácsi a levegőbe csapott. Nincsenek illúzióim. Maga, Herr Schön, nem kedveli a fotográfia művészetét. Ha a kamerám elé kerül valaki, nem azért készítek felvételt róla, hogy szembeszálljak a felejtés ügymenetével. Éppen ellenkezőleg. Tetemre hívom a felejtést, ha úgy tetszik, én magam irányítom. Érti, Herr Schön?! Hiszen látom a tekintetéből, hogy nem érti! Hiszen amikor képet készítek, soha többé nem emlékezhetem majd arra a valóságra, amelyet a képem kívánt megörökíteni. A kép a valóság elé tolikod, és így a felejtésem teljes lesz. Ha a képet elvesztem, vagy nincs a kezem ügyében, rá fogok emlékezni, s nem az úgynevezett valóságra.

Az öreg elhallgatott, csak állt leejtett vállal, nagyon fáradtan, égő, vörös foltokkal az arcán. Valaki a torkát köszörülte. Léni néni odatolatott a doktorhoz, megcsókolta a homlokát, és a kezébe nyomott egy pohár bort.

Öblítse le a torkát, Doktor úr, kiszáradhatott.

A férfi, akit a doktor megszegyenített, sietősen távozott. Hideg levegő csapott végig a helyiségen. Amikor becsukódott az ajtó, az öregember Imrére emelte a tekintetét.

Mi ugyanazt tesszük, Imre. Látja már, barátom, hogy van mentsvár?, kérdezte, és lehajtotta a bort.

*

Olyan dologra készült, amelyre az életét tette fel. Lett volna más választása? Még Drezdában, a természettudományi fakultáson jól fizető kutatói állást ajánlottak neki, csak bólintania kellett volna. Ha akkor igent mond, mára hírneves tudós, megbecsült és vagyonos ember. Gondja egy szál se. És ő határozottan nemet mondott. Elveszette a hosszú, fényesen csillogó asztal mögött, nézte a drezdai professzor előbb barátságos, majd méltatlankodó arcát, de nem másította meg az elhatározását.

Ha elfogadom az ajánlatát, professzor úr, az önök országában kellene élnem. Ám én nem akarok itt élni. Magyarországon fogok élni, mondta Imre, s tudta, hogy kellemtelen vonás jelent meg a szája sarkában, eszébe jutott az anyja.

Ez az utolsó szava, Schön?

Nincs utolsó szó, professzor úr, rázta a fejét.

A professzor horkantva pattant föl, és döngő léptekkel hagyta el az egyetemi tanácskozó hatalmas termét, mely tele volt aggatva névtelen, kevéssé jelentős barokk szerzők festményeivel. Az egyik képen egy szarvas a szügyébe dőlt dárdával vetette magát a sűrűbe. Imre sokáig bámulta a fővadász dühöd arcát, aztán a professzor után ballagott.

Most pedig az 1851-es esztendő februárja volt, és az ajánlat, hogy gyökeresen változtasson az életén, nem egy másik embertől, és nem is valami intézménytől érkezett.

Olyan volt, mintha megálmodta volna, mit kell tennie. Ki tudja, honnan ered a sugallatok gyökere? Nem, bizonyára nem álmodott. Tisztán és pontosan látta a parancsot, de nem látott száját a mondatok mögött. S lett volna más választása természetesen. Békében megülhetett volna a fenékén, elbogarászhatott volna rügyekkel és hajtásokkal, figyelhetett volna, hogyan feslenek föl a maghéjak és a bimbók, könnyű ámulatba ejthette volna Klárát, valahányszor kék vagy halványzöld hortenziákkal lepi meg őt, mert az egyik cserép földjébe vasport szór, a másikba nem, ezer ilyen kicsi, kedves trüffel szórakozhatott volna, és persze jegyzeteket küldhetett volna az Akadémiának, a kezdeti idegenségüket fokozatosan legyőző tudós társaknak, idővel bizony előadásokat is tarthatott volna, tag lett volna, a körön belül lett volna. Egyszerű lett volna az élete, belátható és kiszámítható. Nevelhette volna a gyermekét, aki már szavakat mondott, és járt. Lelassulhatott volna, akár a többiek, „lassú magyar” lehetett volna, ahogy a városi polgárokat és a dúlt keblű gazdákat, ezeket a hazafiakat nevezte, akik a lassúságukba csomagolták a gyűlöletüket és a ravaszságukat.

Klára persze nem ilyen volt, nem lett lassúbb vagy szeszélyesebb. Törődött Somnakajjal, megtanította fésülni, pirosító porokkal és kenőcsökkel szépítkezni, ruhákat adott rá, illedelmes járásra, köszönésre oktatta, és a lány már olvasott is. Somnakaj nem lankadó rajongással táncolta körül Klárát. Még féltékeny is volt a férfitra, legalábbis Imre érezte átható, kelletlen pillantását, ha kiküldte a szobából, mert egyedül akart maradni a feleségével. Talán még hallgatózott is a hálószoba ajtajának simulva. De az biztos, hogy Somnakaj pákosztos volt, titokban lopta az ételt. Erről Klára is tudott, de nem piritott Somnakajra, mert ő is úgy tartotta, akár a férfi, az étellopás csöppet nem figyelemre méltó dolog.

Imre a forradalom bukását követő hónapokban rendszeresen elvitte a kislányt a Fő térre, ahol minden második héten a Ripperda nevű térparancsnok tobzódott a gyönyörben, amikor saját kezűleg lobbanthatta fel a lángokat. Ripperda térparancsnok imádta a tüzet. A bajusza szinte megnőtt, a tekintete átszellemült, amikor egy jól megpakott máglya lángra lobbant. Elkobzott naplókat, forradalmi könyveket, füzeteket és pénzt égettek kéthetente a Fő téren. Imre borzongva bámulta a tűz táncát, s olyan erővel szorította meg Somnakaj kezét, hogy a lány feljajdult. A tér felett barnára égett papírlapok, bankók, pernyepekék lebegtek. A kislány bámult, aztán mutogatni kezdett a szállongó pénzek után.

Híszen azon kényeret, azon ruhát, azon halat, azon fésűt lehetett volna venni!

Imre hallgatott.

Úristen, mondta Somnakaj, ez borzasztó.

Imre éberén pillantott rá, közelebb húzta a lányt.

Mi jutott az eszedbe, hm?

Egy... egy virágszirom, dadogta a kislány. Láttam egyszer egy virágszirmot így peregni, nézett hosszan egy megperzselődött bankó után, mely emeletmagasban táncolt.

Milyen szirm volt az, Somnakaj?

Rózsaszirm, bölintott a lány, és véres volt.

A felesleges tortúrákat, a kényelmetlenné és bizonytalanná váló életet, a folyamatos cenzúrát, a zaklatással fölért folyamatos megfigyelést, az ostoba fecsegések után meginduló hajsza keltette félelmet, mint az ötvenes év nyarán, amikor az emigráció ügynökeit kutatták házról házra, utcáról utcára lázas szenvedéllyel, durván és kíméletlenül és persze a legkisebb eredmény nélkül, még elviselte volna Imre. Tudta, hogy az ilyesfajta fölfokozott állapot huzamosabb ideig nem tartható. Túrni kell, nyugodtnak kell maradni, és a rossz oldja ki majd a saját görcseit. Ám aztán történt valami, ami mi-

att egyenesen személyes megbántást érzett. Olyan gyalázatos aljasságnak ítélte a dolgot, hogy napokig képtelen volt szólni a felháborodástól. Az eset Bonyhády Istvánnal, az új megyefőnökkel, a rebellió dühödtt ellenségének a kinevezésével függött össze. Bonyhády egyik intézkedésével még az egyházi beszédek is megcenzúrázta volna, s ilyen szellemben utasította a nemrégiben a hivatalába helyezett Lőw rabbit, hogy látamozásra mutassa be egyházi tanításait, mire a rabbi kedvetlenül azt válaszolta, de hát megyefőnök uram, akkor előbb a Bibliát kellene cenzúra alá vetni, hiszen az ő tanításai a Biblia szellemében és nyomán fogantatnak, erre a válaszra meg a megyefőnök kedvetlenedett el, a Bibliát cenzúrázni nem áll módjában. No, ekkor már jobb kedve volt a rabbinak, és ott, a hivatali terem fényében fekete ruhájának valamelyik rejtékéből elővette a zsidók Bibliáját, és bizony, ahogy szokta, egy ujjal s minden lapozáshoz az ujjbegyét megnyalazva fel is lapozta.

Schütz bácsi kuncogott, mint egy vásott gyerek, Lőw rabbi felolvasta annak a marhának Sámuel első könyvéből azt a passzust, amelyben a nép királyt követel.

Az meg csak pislogott!, derült Imre is.

Háogott, mint a néma kacsa, és Schütz bácsi el is játszotta a döbbsent megyefőnököt.

Holott az Énekek Énekében is akadna néhány olyan rész, melyet ez a tulok szíve szerint betiltana, jegyezte meg Imre.

Ám Bonyhády jócskán túltett a mosolyogni való buzgalmon és sok egyéb kishivatali szörnyűségen. Már a könyvégetések miatt vigasztalanul vérzett Imre szíve. S amikor azt hallotta, hogy a levéltárban őrzött forradalmi jegyzeteket különös módon semmisítik meg, elhülve ingatta a fejét. Jóllehet a könyvégetés is szörnyű gyilkosság, ám lángok után nincs tapasztalható áldozat, a hamut és a pernyét szerteleheli a szél, az eső a földbe, a füvek és fák gyökerei közé mossa az egykor volt mondatokat és szavakat, s a gyászoló azt érezheti, olyan ez, mintha valaki azt választja, hogy elhamvasztott testének hamuját hintsék szét, így vigasztal bennünket, hogy most már örökké velünk marad. Van búcsú, de nincs elválás. Ami elhamvad, a részeddé válhat. Ám a befeketített s gyászos mementónak meghagyott jegyzőkönyvek olyanok voltak, mintha valaki szavak és mondatok temetőit hagyta volna maga után okulásul és leginkább elrettentésül. Így jár, aki veszélyes vizekre evez, s persze, hogy mik ezek a veszélyes vizek, pontosan nem lehet tudni, hiszen az események krónikáit halálos fekete matéria fedte, vastagon fölcent, zsíros festék, szurokfolt, sötét tinta. Olyanok voltak ezek a könyvek, mint a halottak, akiket nem lehet többé eltemetni. Nem kötöttek szövetséget, nem engedtek a gyász munkájának, holtukban is nélkülünk éltek. Meghaltak, de nem engedtek az idő jelenéből. S nem tartottak igényt együttérzésre sem. Magányuk feloldhatatlan és rémületes volt.

Hosszú győzködés után lefizettek egy irattárost, Imre szeretett volna megszerezni egy ilyen befeketített forradalmi jegyzőkönyvet. De az irattáros csak arra volt hajlandó, hogy egyik este néhány percre beengedje őket a selejtektárába. Szél ugatott az utcákon, a vihar kiürítette a várost. Ők is átázva érkeztek, a járőr biztosan valamelyik kapualjban várta a zivatar elültét.

Ezt én festettem be, mutatta remegő ujjal az irattáros az egyik füzetet, idős ember volt, fehér szakállát már áztatta a könnye. Schütz bácsi is sírt, csuklott, elővette nagy zsebkendőjét. Imrének ökolbe szorult a keze. Az egyik napló lapjai közül kicsorgott és megdermedt a festék. Mint egy hatalmas, elválni képtelen könnycsepp. Szép Imre elfordult, hogy ne lássák, őrzöng tehetetlenségében.

Úgy tűnt, a felesége valamelyest megnyugodott. Klára újabban kevésbé volt éles és bántó. Mintha a férfi elfojtott, de növekvő dühe figyelmesebbé és óvatosabbá tette volna. Klára vigaszt lelt Somnakajban, a férfi sokszor hallotta kacagásukat, ha elvonultak. Ám lassan másfajta idegenség nőtt a feleségében. És Imre nem kárhozathatta ezért. Klára megérezte, hogy mindaz a vágy, ami a homályos és kibogozhatatlan értelmű tervek jegyzeteiben, elejtett félmondatokban és szórakozott felkiáltásokban rejtőzik, őelene is dolgozik. S hogy Klára nem tehet semmit. Nincs lehetősége, mert nincs beavatva, s főként nincs rábízva semmi felelősség, csak a tűrés megalázó feladata, részvétel egy olyan vállalkozásban, amihez köze nincs. Imre soha nem gondolta, hogy egyszer előállhat az a helyzet, hogy Klárát megalázza. És most bólinthatott.

Itt maradtam neked én, mondta esetlenül, gyáván.

Nem, válaszolta éllel Klára, hiszen te sem maradsz. Nem arról szól ez az egész, hogy itt hagysz?!

Imre nem válaszolt.

Olykor arra gondolok, Imre, az asszony járkálni kezdett, s a férfi közben minden mozdulatát követte a tekintetével, hogy az emlékezet, nos, hát olyan nincs is. Nem arról van szó, hogy ami történik, elfelejthető. Hát persze! De arra nem gondolt, hogy sokkal többet felejtünk, mint ami történt, és amire egyébként megadatott volna a lehetőségünk emlékezni?! Hogy mindig többet felejték, mint amit az enyémnek hittem, Imre! És aztán csak a hiányát látom, és borzonghatok elveszetten, hogy az enyém volt, a birtokom volt, és csak onnan tudhatok róla, hogy elfeledtem, elvesztettem, hogy nincs, nincs, nincs?!

Klára zihálva hallgatott.

És ettől olyan ijesztő ez az egész, Imre, tette még hozzá.

A férfi most sem válaszolt.

Az asszony néha még mindig megállt előtte, s azt mondta, nem. Majd elment a piacra, a könyvesboltba, ruhák közt válogatott körülményesen, némán, kielégítetlen szomjúsággal. Somnakaj oldalról pislogott fel rá, tanult egy másfajta szomorúságot. Klára sétált a korzón, hagyta, hogy a férfiak bámulják. De a tekintetében nem volt köszönet, megvetően, ellenségesen válaszolt a fürkésző, nyíltan barátkozni vágyó pillantásra. Aztán úgy tért vissza a városból, mintha minden rendben volna. Könnyed volt, nevetgélt, Somnakajjal évődött, összekócolta a kislány haját, megcsipkedte. De túl hangos volt, a mozdulatai szélesen íveltek, s gyakrabban tört egy pohár, mint máskor. Klára soha nem mondta ki azt a nevet, hogy Pelsőczy Ádám.

Imre pedig folyamatosan arra gondolt, hogy meg fogja tenni, amit eltervezett, és nincs erő, ami az útjába állhatna. Bosszúsán elhúzta a száját, amiért ilyen patetikusan fogalmazott. Gyűlölte magát, sodródott.

Esős napon látogatott el a hivatalba. Tél volt, de esett. A folyosón állt a víz, szürke tócsák sorakoztak egymás után. Az ajtók előtt szokás szerint kígyóztak, de Imrét szinte azonnal hívták. Vizes kalappal lépett a szobába.

A hivatalnok zavartan pislogott, Szép úr nem ismeri a bélyegtörvényt? Imre bólintott, valóban nem ismeri. A hivatalnok erre elmagyarázta, a hatósághoz csak felbélyegzett beadványok érkehetnek, de most, különös szerencse folytán, van nála egy ilyen bélyeg, máris előkotorta, majd maga töltötte ki a hivatalos folyamodványt. Elsietett a lappal, és néhány perc múlva hozta a lepecsételt, a város katonai vezetője által is szignált engedélyt, amely arra jogosította fel nevezett Szép Imre akadémiai professzort, hogy előadó révén megjelölt tárgyhoz napján „természettudományos jellegű” előadást

tartson az erre az alkalomra kibérelt „Palánk városrészi kaszinó épületében”. „Különleges megjegyzés: a bérlet költségeit a városi költségvetésből kell finanszírozni, az esemény közérdekű, tehát fölöttébb támogatásra méltó.”

Imre meglepetten silabizálta a papírlapot.

Nincs rajta, hogy magyarul szólhatok.

A hivatalnok maga írta rá, „előadási rendezvény tetszőlegesen választott birodalmi nyelven”, majd újabb pecsét és megjegyzés, javította és kiegészítette: Horsch.

Imre vérszemet kapott a gyönyörűségtől.

Kigl szerkesztő megszegyenítően birodalompartii lapjában hirdette magát, vagy utcai köztáblákon, kávéházak bejáratánál. Elment a kaszinóba is, és alaposan megnézte a termet, ahol elő fog adni. Hihetetlen volt, hogy magyarul beszélhet nyilvánosan, amikor a színházban is csak német nyelvű előadást engedélyeztek!

Amikor legutóbb a szerkesztővel találkozott, Kigl leült hozzá a kávéházban, sokáig méregette, majd megszólalt.

Én azt hiszem, maga írta azt a kritikát, professzor úr.

Jól sejti, én írtam, Kigl, válaszolt szórakozottan Imre, de ez most már mindegy is, nem?

Nekem az a gyanúm, hogy nem erről fog beszélni az előadáson, Szép úr, fűzte tovább Kigl, és az asztal sarkán álló borosüvegre sandított. Aztán kéretlenül töltött magának.

De igen, Kigl úr, erről fogok beszélni.

Miért áltatjuk egymást?, dobolt az asztalon a szerkesztő. Tudnia kell, hogy én nagyra becsülöm magát. Azon is sokat töprengtem, miért is csinálja. Hogy miért kezdett bele?! Hiszen szemernyi esélye nincs. S nem csak ilyesmiken törtem a fejemet, uram. Azon is gondolkodtam, hogyan segíthetnék magának.

Miből gondolja, hogy segítségre szorulok?, kérdezte meglepetten Imre. Az esélyteleneknek értelmetlenség segítő kezét nyújtani.

Igen, igen, viszont mégis lehet szépen csinálni.

Kétségtelenül így van, a mocsár akkor is szép, ha ketten fulladtok bele, s nem csak egyedül te, bólintott Imre.

Hanem, lögybölte szájában a bort Kigl, képzelje el azt a jelenetet, professzor úr, amikor két igazán esélytelen ember igyekszik segíteni egymásnak.

Imre mosolygott.

Nem a mocsár a fontos?

Dehogynem, a mocsár a fontos, mondta Kigl. Hogy éppen abban segítsünk egymásnak, bólintott a szerkesztő, s a maradék borát kihörpintve magára hagyta.

Szép Imre tudta, hogy Kigl besúgó. Másokról is tudvalevő volt, hogy összejátszának a hatósággal, ki gyávaságból, ki elhivatottságból csinálta, kit pedig megszaroltak valami jelentéktelen félrelépésével, botlásával. Kigl összejátszott velük, mégis azt beszéltek a városban, hogy veszélytelen spion, mert azok, akik jelentést kanyarító tollának hegyére kerülnek, soha nem szenvednek komoly retorziót. Szép Imre ráadásul úgy tartotta, Kiglben van bizonyos érzék a mélyebben munkáló esztétikum iránt, s bármennyire tenyérbe mászó alak is, nem hiányzik belőle a hajlam valami fájdalmas elmélyülés képességére. Amikor hórihorgas, görnyedt alakja föltűnt az utcasarkon, az embernek az az érzése támadt, hogy nem látható koloncokat vonzol maga után. Imre tudta, hogy a szerkesztő fia eltűnt a forradalmi harcok idején, valahol Délvidék poklában vesztették nyomát, s bár hivatalosan nem nyilvánították halottnak, egyre csekélyebb volt a remény, hogy a fiú életben van. Kigl minden követ megmozgatott, hogy ráleljen. Klára fintorgott, amikor Imre felemlegette neki a szerkesztővel való találkozást. Az asszony

úgy tartotta, Kigl gyáva és sunyi alak, szarházi. Egy semmirekellő, egy tudálékos, borissza, a műveletlenségét a jólétesültségével palástoló alak, görény! Nem, Klára nem szokott ilyen elfogult és szenvedélyes lenni. A férfi arra gondolt, a felesége a lelke mélyén vetélytársat lát a szerkesztőben. Milyen különös. Nevetséges volt ez az egész, mégis igaza volt az asszonynak. Ritka eset volt, hogy ennyire homlokegyenesen ellentétesen vélekedjenek valamiről. Imre tehetetlenül mosolygott, az asszony ez feldühítette.

Mondja, miért védi azt a marhát?!

Miért nem azokat sajnálja, akiket besűg?!

Majd lehiggadt, hirtelen átölelte, és azt súgta a férfi fülébe, maga túl messzire megy, Imre. És ez őt fájdalommal tölti el. A karját simogatta lassan, a férfi az asszony apró kézfejét bámulta, melyet kék hurkokkal rajzoltak teli az erek. Klára suttogott, suttogott. Olyan fájdalmat érez, hogy néha arra kell gondolnia, soha többé nem tud megbocsátani neki. Az asszony szeme lázasan csillogott.

Imre kényszeredetten felnevetett.

Most aztán igazán bonyolítottam, kedvesem, hát nem?!

Klára aztán két napig nem szólt hozzá. Úgy húzta el a függönyt, hogy nem kérdezte, zavarja-e a délelőtti fény. Leült mellé a pamlagra, olvasott néhány lapot, majd felállt, és szó nélkül hagyta magára. Sürgős léptekkel, mintha valami halaszthatatlan dolga lenne, átsietett a szobán, de nem nézett rá. S amikor harmadnap a reggelenél először a férfi felé fordult, annyit mondott halkán, kétségbeesetten.

Imre, kérem, ne tegye.

Nagyon kérem.

A férfi kezében megállt a kés. Almát hámozott éppen. De nem pillantott fel, a kést letette, és beleharapott a héjas gyümölcsbe.

*

A hatóságnak nem volt lehetősége sokat vacillálni, engedélyezzék-e az előadást. Természetesen fennállt a veszély, hogy az esemény hazafias tüntetéssé fajul. Minden veszélyes, ami csoportosulás, ami színház, kaszinózás és fogadás, bál és mulatság, ami rendezvény, ami több ember kiszámíthatatlan végkimenetelű találkozása. Hiszen a valósi gyülekezeteket is betiltották, nem működhetett a Szent-rózsa-füzér egyesület, de még a különösképpen szelíd Mária Társulat sem. A hivatal bürokratáit ellentmondást nem tűrve győzte meg a bécsi úr. Kemény volt és határozott, pattogó hangon adta elő az agyalágyultaknak, mihez tartsák magukat. Az előadást engedélyeztetni kell, sőt, ennél is többet mond, emelt a hangján, a rendezvényt a háttérből kell támogatni, minden segítséget meg kell adni ennek a Szépnek, hogy a beszédét megtarthassa. Miért, kérem? Nos, mert így egy helyen lesz az összes olyan alak, akit érdemes megfigyelni. A bécsi úr mélyen lenézte a hivatali embereket, miközben persze nem feledte, hogy a könyökvédős urak az ő működését is serényen szolgálták, amennyiben az általa beszerzett jelentéseket szortírozták és iktatták, pontosan, hiba nélkül, lelkiismeretesen, esőben, hóban, fejfájásban. Azért mégiscsak rabszolgák, gondolta a bécsi úr.

Fontos az olyan fickó, ki merészel nyeret használni, amikor tiltva van?! Fontos, ki idézgeti Heinét, ezt a született rebellist, akinek a magyar szó hallatán hasmenése támad a meghatottságtól?! Fontos, hogy Petőfiről, Kossuthról és Perczel Mórról sugdolóznak?! Fontos, hogy március tizenötödikén labdázna a Mars téren?! Fontos, ki füstöl úgynevezett forradalmi pipával?! Fontos, hogy hányan integettek a postaállomáson nemzetiszínű díszsebkendővel?!

Ugyan, kérem, mindez egyáltalán nem fontos! Ezek semmiségek, és csak a hivatali bogaraknak fontosak.

Hivatali éveinek derekán, amikor már híre járt a tehetségének, a bécsi urat maga Kempen táborszernagy hívatta. A félelmetes rendőrfőnök sokáig mustrálta, még meg is kerülte, majd csak annyit kérdezett.

Maga gyűlöli őket?

Kiket, rendőrfőnök úr?

Azokat az egyéneket, akiket megfigyelni és számon tartani köteles. Azokat, akik a birodalom rendjét és törvényeit veszélyeztetik. Akik áporodott eszméket és ostoba ideákat terjesztenek. Az ellenségeinket!

A báró tisztán és pontosan ejtett minden szót, az arca nem árulkodott érzelemről.

Nem, rendőrfőnök úr, nem gyűlölöm őket, válaszolt a bécsi úr, és önkéntelen grimaszra húzódott a szája, amit meg is bánt nyomban. Nem szabad így kitárulkozni. Életbevágó szabály, hogy mindig kevesebbnek kell látszanunk annál, amit ki akarunk fürkészni.

Akkor mit érez irántuk, megvetést? Netán szánalmat?

Nem, rendőrfőnök úr, semmi szokatlant vagy különöset nem érzek, ha rájuk gondolok. Embertársaink ők. Tévelyegnek. S nem tulajdonítok különösebb jelentőséget annak, hogy az élet sötétebb oldalára vetette őket a sorsuk. Nekem, rendőrfőnök úr, a sors mozdulatait nem áll jogomban megítélni. A mozdulatokkal és a gondolataimmal, melyek révén igyekszem őket, úgymond, bekeríteni, olyanná válok, mint amilyenek ők. Vadászok rájuk. Tehát hasonlítani kezdek hozzájuk.

Nem értem magát, szólt közbe kedvetlenül Kempen.

A bécsi úr halkán, magabiztosan válaszolt.

Izgalmat érzek, amikor a munkámat végzem, rendőrfőnök úr. Ha nem így lenne, már nem csinálnám.

Kempen hallgatott. Az irodában hangosan ketyegett egy francia láncos óra.

Jól van, reccsent Kempen, elmehet.

És a bécsi úr tudta, hogy jól válaszolt.

Szép Imre személyisége eddig inkább kíváncsiságra adott okot, semmint fokozott figyelemre. A tudós bort ivott, illetve likórt, de azt inkább csak otthon, családi körben, a növényei között. Alaposan kipaspasztalták a szokásait. A tudós átlagos módon öltözött, s inkább a szokásos német divatot követte. Például borotválkozott. A hazafias megjelenéstől egész életében tartózkodott. A bécsi úr az aktákat, a jelentéseket lapozgatva azon tűnődött, miért kért a tudós az úgynevezett Léni asszonyság kocsmájában 1850 szeptemberében sört, annyi krigli sört, hogy a töméntelen ital megártott neki, és támolyogva botorkált haza, s útközben, a városháza mögötti második akácfa mellett a kalapját is elhagyta. A bécsi úr persze később elküldette neki. És nem csak sört ivott Szép Imre ezekben a napokban, de látványosan koccintott a korsókkal. Hogyan és miként lehetséges ez, amikor a magyarok a sört német itálnak tartják, egyáltalán nem értenek a sörfőzéshez, s megvetésük jeléül a rebellió s főként az egyik főlábadó, a miniszter Batthyány lelövetése óta a sört nem tisztelik meg koccintással.

A bécsi úr szája ártatlan mosolyra húzódott. Nagyot szippantott a tubákos szelencéből, majd hátravetette a fejét. Már jó is volt. Könnybe lábadt a szeme a gyönyörűségtől.

A válasz egyszerű. Ki ne hallotta volna, hogy ekkoriban esett az a roppant kínos eset, amikor Haynau táborszernagyot csaknem meglincselték. A tábornok angliai utazása során meglátogatta Barkley és Perkins urak sörgyárát a festőinek egyáltalán nem nevezhető Southwerke-ben, ám a munkások felismerték, és alaposan elagyabugyálták,

még a bajuszát is megrángatták. Ugyan, legyintett a bécsi úr, a sörrel való rebellis játsszadózás értékelhetetlen esemény. A bécsi urat egyáltalán nem hozta lázba az ilyen apróság, melyből a városban több száz is megesett naponta. Késnek, hazudoznak, letagadják a német szó ismeretét. Tegyük. Szóra sem érdemes. Figyelték a tudós postáját is, és semmi értékelhetőt nem találtak a betűkkel agyonzsúfolt, zavaros értelmű papírokon. Olykor követték, de a férfi soha nem lépett félre, nem keveredett tiltott viszonyokba, nem találkozgatott gyanús illetőkkel, hacsak nem sorolható ide az idős, városképi jelentőségű Schütz doktor, aki rebellis magyarokat éppúgy kigyógyított a kólikából, mint helyőrségi osztrákokat a hascsikarásból, és szerette fennhangon hirdetni zavaros nézeteit. Szép Imre gyakran találkozott Kigl szerkesztővel is, aki kipipálható, a redaktor az ő irányításuk alatt állt. Illetve szóba jöhettek még a cigányok, kiknek a tanyjához többször is elsétált Szép Imre. Alapjában véve magányos és bogaras embernek tűnt a tudós, a helybéli professzorok se tartották sokra, s ha lehetőség adódott rá, nem felelték kritizálni. Ráadásul a felesége, Klára sem adott okot aggodalomra. Az asszony sem tetszelgett hazafias szerepekben, komoly, talán túlságosan is zárkózott asszony volt, visszafogott, csak tőszavakkal beszélt boltosokkal, árusokkal és ismerősökkel. A bécsi úr szép, de unalmas nőnek látta Klárát. Néhány hónapja ráköszönt a Kígyó és a Feketesas utca sarkánál, Klára a piacról igyekezett haza, mellette téblábolt a vézna cigánylány, mire az asszony olyan álmosan pillantott vissza, hogy a bécsi úrnak ásítania kellett. A cigánylány nevetett, ráöltötte a nyelvét. Látszólag egyetlen tény sem szólt Szép Imre ellen, ebből mégis az következett, hogy a férfi veszélyes, s nemcsak hogy veszélyes, de kártékony is. Ráadásul a bécsi úr tudott arról, hogy a tudósnak van egy világcsavargó, bűnöző hajlamú testvére, aki jelenleg is bujkál, s bár minden körülmény arra utalt, hogy a két testvér nem tart kapcsolatot, mégsem lehetett elvetni a föltételezést, hogy titokban konspirálnak. Talán a tudós a maga szakállára dolgozik. Persze a bécsi úr mindenekelőtt kíváncsi volt. Kíváncsisága egyre nőtt, ahogy közeledett az előadás napja. Vajon mit hoz ki a helyzetből ez a Schön? A tudós olyan lehetőséget kapott, mint senki más. Ilyen alkalom megalkuvóknak, kollaboránsoknak, a császár őfenségét nyíltan támogató, térden csúszó magyaroknak járt. A bécsi úr izgatott volt, szemernyi kétsége sem volt afelől, hogy módfelett érdekes esemény részese lesz. Az utóbbi napokban aludni sem tudott, s bár egyszer megkíséرتette az ördög, hogy borral kábítsa magát, az álom éppúgy elkerülte, ráadásul másnap kínzó fejfájás és rosszullét gyötörte. A bécsi úr szinte soha nem ivott. A tubák volt minden szenvedélye. Az előadás napjának hajnalán is felriadt. S a hajnali szürkületben, a langyos februári ködben ébredező várost bámulva arra gondolt, nemsokára megtudja, miért volt érdemes élnie, miért volt fontosabb mások törekeny életében keresnie magát, mintsem felépíteni azt az épületet, melyet az emberek hétköznapiok tégláiból emelnek a félelmek fölé. Nem, rázta a fejét, nem, nincs ház, hol én lakhatnék. Talán mert angyal vagyok, bólintott a bécsi úr, és elővette a tubákos szelencét.

*

Szép Imre különös gonddal öltözködött azon a kora délelőttön. Tekintete a virágjaira tévedt. Ártatlan leveleket és hajtásokat látott, egy hosszú-hosszú kanyargós száron csupán egyetlen levél maradt, a többi leszáradt a napokban.

Istenem, maga tényleg megőrült, szólalt meg mögötte Klára. Nem vád volt a hangjában, halkán mondta, elkeseredetten. Tudom, hogy megőrült, ismételte. Elhagy engem, maga másnak adja az életét. S azt tudja, hogy kinek?!

A tükörből zavart, szorongó arc pillantott rá, Szép Imre a haját simogatta. Majd bólintott.

Igen, valószínűleg megőrültem. De az életem az enyém, és én kénytelen vagyok ezt az áldozatot meghozni, Klára.

Kinek? Ki kéri magát erre, kiáltotta az asszony, kevés hiányzott, hogy megüsse a férfit. És ha azt mondom, ez a leggyalázatosabb önzés, amivel engem megbánthat?

Az engem boldogsággal és szorongással tölt el, mondta Imre.

Én ezt nem értem, Klára tehetetlen dühvel nézett rá.

Nem akarom szánni magát, Klára, dünyögte a férfi. Maga többet érdemel. Higgye el, szeretem magát.

A doktor is azt mondta, nem szabad ilyet tenni!, könyörgött Klára.

Ilyet tenni sosem szabad, húzta el a száját kényszeredetten Szép Imre. Csakhogy, Klára, nagy változások előtt állunk. Én mindig kinevettem az olyan embereket, akik időszámításokat kreáltak.

Mindezt ellenem is teszi, szólt az asszony tompán.

Tudom, hogy nem gondolhatja másként.

Gondoljon a gyerekére, csattant föl az asszony, valami elrepült, talán egy tálka, és eltört. Csend lett. Klára már nem szólt többet, leült. Keze az ölében nyugodott, de remegtek az ujjai. Somnakaj lépett a szobába, riadtan pislogott rájuk, hol a sápadt Klárát fürkészte, hol Imrét nézte. S mintha haragudott volna a férfirra, hogy az asszonyát megkínozza. Valószínűleg nagy volt a kislány szembogara. Rendesen felöltözött, a haját is megfésülte.

Itt van apám, mondta aztán.

Hol?, kérdezte Imre, s még belepillantott egy jegyzetbe.

A kapuban vár.

Egyedül jött?

Nem, ingatta a fejét Somnakaj. Hozta az Igazmondót is.

Mondd meg neki, azonnal indulunk, bólintott Imre.

Napfényes, enyhe idő lett, a langyos levegő tele volt fénnel és csillogással. A tél búcsúzott talán. Galambraj keringett fölöttük, ahogy haladtak a kaszinó épülete felé. Székér zörgött el mellettük a vágóhíd felől, a ponyva alól disznócombok lógtak ki. Zsidó férfi bólintott Imrének, aki csaknem elmulasztotta viszonzni a köszönést, olyan szórakozott volt. Klára végig az úton néma volt. Imre néha megállt, körbenézett, mintha azt figyelte volna, követik-e. Mögöttük igyekezett Gilagóg, nagyokat nyögve, szuszogva. A vajda úgy cipelte az Igazmondót, mint a gyereket. Mellette Somnakaj lépkedett, s láthatóan zavarta az apja jelenléte, és zavarta az egész világ, mert az asszonya kedvét elrontották. Korán érkeztek a kaszinó épületéhez. A kapus nagy termetű, nagy bajuszú katona, fejbiccentéssel üdvözölte őket. Imre csodálkozott, hogy még szalutál is. Alig léptek az épületbe, s haladtak fel a fényesre csiszolt lépcsőkön, melyeket római stílusú oszlopocskák kísértek, fényes arcú, elegáns, alacsony férfi lépett hozzájuk.

Úgy vélem, Szép úr, még nem ismerjük egymást, szólt az idegen, majd szemügyre vette az Imre mögött topogókat, Somnakajt és a megilletődött, ide-oda tekingető Gilagógot. Klára ellenségesen nézett, tudta, ki az idegen, és azt is tudta, hogy Imre is hallott már az idegenről. Az elegáns úrnak körbejárt a tekintete, elismerően füttyentett.

Jól véli, nézett a férfi szemébe Imre, a kiejtéséből ítélve Bécsből érkezett. Ennyire érdekelné a mai előadás?

Mindkét állítása igaz. Bécsből érkeztem, uram. S amit előadni szándékozik, az is kíváncsisággal tölt el. Miként az, hogy mit szándékozik e különös kísérettel prezentálni.

Őn tehát kíváncsi. Én persze úgy vélem, mondta a szavakat lassan ejtve Szép Imre, jövetelének lenne más célja is.

Ezt is jól véli, uram, nevetett fel könnyedén a férfi, kivillantva egészséges, fehér fogorát. Erős, sima álla volt, estére nyilván kiütött az arcán a borosta.

Elárulná, mi lenne az?, próbált elfordulni Imre.

Csupán az, hogy le fogom tartóztatni, mondta a bécsi úr.

Klára sápadtan mozdult, de a férje visszatartotta.

Azt megtehetné most is, húzta el a száját Imre.

Ám akkor nem élvezhetném az előadását. Én pedig becsülöm és nagyra értékelem önt, Herr Schön. Ön kellemesen rejtélyes ember. Legalábbis ilyenek gondolja magát. Én meghagyom magának a látszatot. Minden rejtély addig él, amíg el nem törlik. Tartsa csak meg az előadását. Tartsa meg, óvja a szavait, legyen körültekintő. De egy pillanatra se felejtse, hogy nem áll módjában elég körültekintőnek lenni. Már nem.

Őn, uram, válaszolt Szép Imre kissé ingerülten, hipotézisekben gondolkodik. Önnek célja van, de nincs út, ami e célhoz vezetné.

Ez a baj a magyarokkal, már megbocsásson. Képtelenek rendesen megérkezni valahová. Itt élnek, és közben folyvást elvágódnak, és mást akarnak, amire pedig a lehetőségeik predestinálják őket, tárta szét a karját a bécsi úr.

Ugyan, uraim, szólt közbe pirulva Klára, nem hinném, hogy a... titkár úr összetévesztené a haza valódi ellenségeit az olyan szerény tudósokkal, Klára hirtelenében nem tudta, hogyan szólítsa a bécsi urat. Szép Imre elmosolyodott, a haza igazi ellensége a tisztelt úr, mondta barátságosan, és megveregette a bécsi úr vállát.

Most a bécsi úr mosolyodott el.

Nem, Schön, maga téved, engem a maga hazája annyira sem érdekel, mint kutyát a piszka. Engem a hazája nem érdekel. Magunk között szólva köpök a hazájára, Schön. Engem csakis maga érdekel. Rádásul mi sem vagyunk ellenségei egymásnak. És mégis magára rakom a bilincset.

Ahogy óhajtja, bölintott Imre, és a feleségébe karolva továbblépett. Somnakaj, ki végig feszülten hallgatózott, rápisszentett az apjára, jöjjön, ne báméskodjon. Gilagóg sóhajtva lódult. Távolabb Kigl szerkesztő figyelte őket egy oszlopnak dőlve. Fölötte a pufók márványangyal nevetett. Az újságíró sápadt volt, gyűrt arca másnaposságról árulkodott.

*

Néhány nappal az előadás előtt Szép Imre magára kapta a kabátját, és újra elment a cigányokhoz. Az ég szürke volt, ólmos, de már várták a természetfigyelők által jósolt enyhe időt. Nyilván február hava a leghetetlenebb hónap, mert semmije nincs. A fagy és a hideg, a hó a januáré, ha enyhület jön, azt már a március számlájára írják. Ahogy odaért a táborhoz, a néhány dőlt falú ház és a piszkos jéggel borított, szeméttel teli ér elé, füttyentettek. Gilagóg egy fatönkön ült, ábrándozott. Vékony, fekete arcán fénylett a hatalmas seb. Jól be volt bugyolálva. Imre leült a vajda mellé, köhécsejt. Így van ez, a fél ország börtönben, a másik fele retteg, és ha nem látják, bátran köpköd, a besúgók hírekre várnak, ezek meg, ezek a szegény cigányok élük a világukat. De azért fáznak ők is.

A lányom jól van?

Somnakaj él, mint a virág, mondta Imre.

A vajda fészkelődött, hallgatott.

Nyomaszt valami?, kérdezte Imre.

Túl sok a teher rajtam, mutatott a pipájával körbe a vajda. Rajta volt még az Igazmondó ügye, Imre tudta ezt, ezért is látogatta meg. A legnagyobb gondot a nyomorult Habred okozta a vajdának. Az Igazmondó egyre kisebb lett, ahogy idősödött, Habred akkora lett, mint egy gyengén fejlett gyermek, aztán egy nap végleg megállt a növésben. A csontjai még mindig világítottak. A kéken szőtt fénybe fehér lobogás keveredett, mintha a bordái és a lábszárcsontjai helyén fehér lángok táncoltak volna. Csimbókos haja olyan gyorsan nőtt, hogy nem volt érdemes naponta vágni. Hetente nyírták Habredet, ilyenkor méteres loboncot nyesegettek le az arca elől, s ami fonattal az olló vagy a kés nem bírt, azt egyszerűen kiszaggatták a fejéből. Az Igazmondó a saját nyálában fulladozva bugyborékol.

Adjatok pénzt!

Adjatok pénzt!

Adjatok pénzt!, fröcsögte Habred, ha végre lekerült arcáról a kendő, s megszólalhatott.

Adjatok pénzt!, nyöszörögte Habred, az Igazmondó, akinek gyereklány anyja egy bosnyák temetőben esett meg, szörnyű viharban, kutyaként ugató, veszett szélben, égi lármában, s aki aztán, mert így jövendölték, belepusztult a vajúdásba. Gilagóg nem értette, mitől olyan nyugodt, hogy nem olvad el a bajuzsán a zsír. Jóleső gondjai voltak, halálosan nyugodt volt. Gilagóg olyan nyugodt volt, hogy néha semmivé vált az árnyéka, és ha vizelt, nem itta be a föld, a habos, sárga tócsa órák múltán is a bokor tövében fénylett. Reggelente hatalmas kutyája, Masa nyalogatta tisztára az arcát. Gilagógot mind kevésbé ingerelte az Igazmondó, sőt egyre jobban tisztelte.

Attól a naptól fogva, hogy megvilágosodott a vajda előtt, a cigányok történetét neki kell elmondania, szinte már semmi se zavarhatta meg a nyugalomát. Valójában nem is vajda volt már, hanem király. Jóllehet ezt senki sem tudja, de majd eljön az idő, amikor szájtátva figyelnek rá. Komoly, bár nem teljesen megalapozatlan tévedés volt Habredtől várni a történetmondás erőt próbáló cselekedetét. De hát ez is jövendölve volt, mint anyjának a halála. Gilagóg régtől tudta, hogy nem minden jövendölés teljesedik be, és ez így helyénvaló. Jobb is, hogy bizonyos események másképpen kanyarodnak az ég alá, mint ahogy várnánk őket. Ha minden beigazolódná, amit kihirdetünk, nem is lenne jövendőmondás. Olyan elvetemült mégse akad, ki azzal a tudattal jósol, hogy majd minden egyes szava valóság kertjében bont szirmot. Persze Habred valóban Igazmondó volt. És aki Igazmondó, nem mesél. Aki „igazmondó”, az kiált, üvölt, átkozódik, imádkozik, és nem szól egyszerű szavakkal. Az Igazmondó nem a szavakkal bíbelődik, hanem a szavak mögött elterülő beláthatatlan világot mutatja meg nekünk. Miként is beszélhetné el Habred, hogy ők honnan jöttek, mint vándoroltak, és most miféle városban élnek, miféle magyarok, szerbek, cigányok és zsidók között múlik a sorsuk?!

Igen, de ehhez nem más, csakis ő, Gilagóg kellett. A vajda lassan képes volt tökéletesen megkülönböztetni az Igazmondó szájából kifröcsögő mondatokat. Ha százszor elhangzott, hogy adjatok pénzt, az száz különböző mondat volt, az mindig másik mese volt, másik elbeszélés volt, más értelemmel, tanulsággal és mondanivalóval. Adjatok pénzt, súgta Habred, adjatok pénzt, őrjögte, s olykor az előbbi jelentette, hogy

pusztulj, az utóbbi, hogy szeretlek, szeretlek. Adjatok pénzt, nyögte Habred, és a vajda tudta, hogy ezek a szavak az ősidők ködéből érkeznek hozzájuk, szomorú, de táncos lábú emberek életéből, akik a föld népei közül a leginkább számkivetettek. Adjatok pénzt, kiáltozta Habred, és a dühben, ami fehérén izzó szájából kicsapott, gyűlölet és megvetés fortyogott. Adjatok pénzt, suttogta, és Gilagóg megmerevedett, mint akit szíven ütött egy eldobott kavics. Mert ez Jézus hangja volt, a próféta szava, ő kért így, akivel Egyiptom sivatagában hozta össze őket a sorsuk, s akit aztán megtagadtak. A szent család, Mária és József menekült. Hetek óta árván bolyongtak a már beszélő csecsszopóval a szélfúttá, forró homokbuckák között, és alamizsnát kértek, kitől kérték az alamizsnát, hát persze, hogy tőlük, arra kóborló, éppúgy éhes és elgyötört cigányoktól, akik egy sánta tevét noszogattak, és ők, bár volt még némi lepényük, és a tömlőben vizük is lötyögött még, nem osztottak. Mária csak nézett szomorúan, mint aki nem érti, hogy lehetnek ilyen szívtelen emberek. József, a nagydarab, vaskos ács anynyit mondott, akkor pusztuljatok, dögök. Nem átok volt. Csak tehetetlen düh. Adjatok pénzt, suttogta Habred, és ebben a mondatban szirmokat bontott ez a történet, és a vajda pontosan hallotta és látta, miként esett meg. Nem segítettek a szent családon. Ezért kellett nekik, cigányoknak, azóta is nélkülözni és sanyargatni. Ez a büntetésük, amiért nem osztottak Jézussal! De ennél is többet tudott Gilagóg, és majd elmondja, kikiabálja, ha eljön az idő! És most itt ült előtte a tudós, és ő, miközben mélyeket szívott a pipájából, akadozva, bizonytalanul beavatta sejtésébe a vendéget. A cinkosává tette! Azt ugyan nem mondta, hogy Habredtől tudja a történetet, de Szép úr kikövetkeztethette. A tudós azonban hallgatott, mint aki békát nyelt. Vékony arca csuparánc volt, mert Szép Imre homloka újabban ráncosodni kezdett. Asszonyhúgyban kéne megmosnia az arcát, az tisztít, kisimít és fényesít. Lehet, hogy mérgező virágok illatát szívja, hogy bódító virággal mérgezi magát. Gilagóg megmozdult, kérdezni akart valamit, de Imre megelőzte.

Mondd, vajda, ami a szívedet nyomja.

Használsz a lányomat?

Olyan egyszerű lenne, bólintott Imre, de nem teszem. Hogyan is tehetném?

Ahogy más is tenné, dünnyögte Gilagóg.

Igaz is, hallgatod még az Igazmondót?

Ezt már a legutóbb is kérdezted.

És a legutóbb se válaszoltál.

Jól van, hallgatom őt, és minden szavát megjegyzem.

Helyes, mondta Imre fáradt elégedettséggel.

Tudod-e, miért nem adtak a cigányok alamizsnát a szent családnak?, kérdezte hirtelen Gilagóg.

Nem tudom, válaszolt Szép Imre, s odébb lökte a kutyát, amely a lábánál szaglászott.

Ha adnak neki, ha csak egy morzsát is eszik az ő kenyéréből, olyan lesz, mint ők. Nem akarták a cigányok, hogy Jézus is földönfutó legyen, hogy hontalan legyen!

Ugyan, vajda, nem is tudták, ki az a csecsemő, ellenkezett Imre.

De érezték, hogy csecsemőként is nagy úr, morogta a cigány.

És mondd csak, Jézus nem lett földönfutó?

A vajda erre hosszan eltűnődött.

Ha úgy vesszük, az lett, földönfutó, mondta aztán.

Jól van, vajda, szólta Imre, és megbökte a másik vállát, mire a hatalmas kutya, amely még mindig a közelükben sertepertélt, felmordult. Gilagóg csak ránézett, az eb mindjárt kushadt. Imre folytatta.

Néhány nap múlva előadást fogok tartani a kaszinó épületében. Tudod, hol van a palánki kaszinó? Jól van. Azt is tudod, mi az az előadás?

Gilagóg kelletlenül bólintott.

Biztosan valaki sokáig beszél.

Mondjuk rá, mosolygott Imre, de azért igyekszik lényeges dolgokat mondani.

De miért?

Hogy azok, aki meghallgatják, okosodjanak.

Értem, és mi közöm nekem ehhez?, Gilagóg a fogát szívta.

Előadást fogok tartani, de nem egyedül. Te velem tartasz, Gilagóg.

Micsoda?!

Velem leszel, és te is beszélsz.

Gilagóg erre aztán felállt. Újra pipára gyújtott, ej, ej, mit akar ez az ember tőle?! Miféle csapda ez?! Olyan komor képet vágott, amelyet csak tudott, én ugyan nem beszélék, engem ugyan nem érdekel semmiféle előadás!

Dehogynem, Gilagóg, soha vissza nem térő alkalom, Imre lentről mosolygott a másira, aki most nagyok és erősnek tetszett.

Mondd el nekik a cigányok teremtését. Ha nem mondod el, füstbe megy, elszáll, köddé válik. Te most tudod, de ki tudja, mi lesz veled holnap.

A tudós felállt. A nadrágját porolgatta. Cipőjére hideg sár ragadt, a kutya a kezét szagolgatta, vakkantott. Imre ment, de még visszaszólt.

Hamarosan eljön az idő, vajda. Üzenek érted.

*

Az előadást 1851. február huszadikára hirdette meg Imre. Minden együtt állt, a legnagyobb helyiséget előadóteremnek rendezték be, volt terítővel díszített asztal, rajta kancsóban víz, pohár, és még pulpitust is kerítettek. Szép Imre magára hagyta a még mindig reszkető Klárát, és fellépett a katedrára.

Körbenézett a termen.

Az első sorban görnyed Kigl, a szerkesztő, plajbász az ujjai között, mert jegyzetelni is fog. Néhány sorral hátrább a bécsi úr finom arca fénylik, fehér ruhájú, fodros hölgyek ülnek a közelében. A bécsi úr egyik kezén ott marad a bőrkesztyű, a másikkal néha meglegyezi magát. Schütz bácsi a felesége mellett szuszog a botjára támaszkodva. Az arca piros, a szakálla fehér, a szeme csillog. Klára arca sápadt, a tekintete vádló. Nem lesz könnyebb akkor se, ha vége lesz. Soha nem lesz könnyebb. Klára másik oldalán Somnakaj húzza össze magát, riadt a fénytől, a díszes és világos helyiségtől, a sok embertől. A kislány szája jár, mintha magában beszélne. Eljön a város megannyi méltósága, bírák és orvosdoktorok, direktorok és tehetős kereskedők, kiknek a ruhájából olyan illat árad, amilyen terménnyel üzletelnek, egyszerre keveredik a teremben a bőr és a gyapjú illata a dohányéval, a fűszer illata a gyógyszerek savanyú szagával. Bonyhády István, a rettenetes megyefőnök az első sorban ül majd. Hatalmas fekete kalapja az ölében nyugszik, húsos ujjai dobolnak a karimán. De nézzünk hátrébb is. Szerényen húzódik hátul Reb Mose. Néhány hittársa ugyancsak eljön, természetesen Lőw rabbival egyetemben, aki nehezen veszi a levegőt. A zsidók kalapban, fekete ruhában

lesznek, és nem nagyon szólnak egymáshoz. S kint az utcán vigasztalanul vonyít a vajda hatalmas kutyája, Masa.

Imre az emelvényen állt, még mindig szállingózott a hallgatóság. Amikor végre csend lett, s elült minden motoszkálás, lelépett a helyéről, oldalra sietett, felvezette a pulpitushoz Gilagógot, aki a pokróccal letakart Igazmondót ölelve araszolt előre. A vajda zavartan pislogott, de eltökéltnek látszott. A bécsi úr mintha mosolygott volna. Többen halkán méltatlankodtak, mi ez a skandalum, cigány a kaszinóban?! Imre még most sem kezdett.

Kitárta az ablakot. Távolabb, az utca sarkán bundakabátos szekeres átkozódott. Az egyik városi ivó elől lopták el a kocsiját a lovakkal együtt. Hogy lehet ilyen aljasságot tenni, hiszen ő évek óta így jár az Alsóvárosból a Búzapiacra, tesz egy jókora kört, s aztán beugrik egy pohár italra az ivóba, de soha nem többre! A policájok megunták a jajveszékeltést, és elzavarták a méltatlankodó, tehetetlenségében a könnyeit nyelő parasztot. A teremben egyre ingerültebb lett a morgás. Gilagóg elveszetten pislogott, majd az asztalra fektette a pokrócba csavart Igazmondót, mire az fészkelődni kezdett. Imre ellépett az ablaktól. Aztán megfordult, s mert a városi szolga éppen behajtotta a szárnyas bejárati ajtót, bólintott, jól van, minden készen állt az előadásra.

A felöltője zsebébe nyúlt, elővette a jegyzeteit. Sok kis cetli, kártyalap, odadobta őket Habred letakart teste mellé. Utoljára még felpillantott, a bécsi úrra esett a tekintete. A férfi könnyedén visszabiccintett, majd két tenyere felemelkedett, mint aki jelzi, nincs mit tenni, most már nincs visszaút, végig kell játszani ezt a játékot.

Szép Imre megreszelte a torkát, és hozzákezdett.

A ma esti előadás két részből fog állni, kivételesen szünet nélkül. Először ez a cigány ember beszél, neve Gilagóg vajda, aztán következik ő. Nem kíván többet elárulni az előadások tartalmáról, úgyis mindjárt elhangzanak. Hallgassák meg hát a hölgyek és az urak először Gilagóg cigányvajdát, aki néhány éve, egészen pontosan két esztendője vezette törzsét Szeged városába. Csönd lett, csak Habred mozgolódott a takarója alatt. Imre a száját elhúzva tette hozzá, köszöni szépen a figyelmet.

A bécsi úr eltűnődött. Szép Imre feleségének pihés nyakát és tarkóját bámulta.

Milyen érdekes az a terület, így mondta magában, „terület”, ahol a felfelé fésült, szőke haj megmutatja az eredetét, s látni engedí, hogyan fut be a tarkó sima felülete a haj alá. A bécsi úr szerint ez az egyik legérdekesebb testrésze a nőnek. Mert szép a váll, a mell hajlása nem kevésbé tetszetős, és bizony szép a vulva is, hanem amikor ezt a területet figyeljük, nem zavar meg bennünket a nő tekintete, amelytől olykor úgy jön zavarba a magafajta férfi, hogy képtelen a részrehajlás nélküli ítélezésre. Ilyen, pont ilyen „területek” kellenek. Ha vadászol, magányos leszel. És ha vadásznak rád, éppúgy a magány a részed. Ez a nő biztosan jó szerető, de unalmas szerető. Milyen büszkén tartja a fejét. S az asszony, mintha tudná, hogy figyelik, hátrafordult, és végignézett a hallgatóságon. A bécsi úr szépnek és kívánatosnak találta Klárát, biccentett neki. Az asszony zavartan visszaköszönt, előrekapta a fejét. Schütz bácsi, mintha csak véletlenül tenné, meglökte Klára könyökét. S ekkor fölhangzott a borzasztó nyöszörgés.

Adjatok pénzt!

Adjatok pénzt!

Adjatok pénzt!

Az Igazmondó, aki mereven ült az asztalon, miközben a vajda tartotta, hogy hátra ne essen, végre abba hagyta, fáradt volt. Hunyorgott a fényben. A teremben pissenés sem hallatszott. Gilagóg ellenségesen bámulta a hallgatóságot. Egyik tenyerét az Igazmondó szájára tapasztotta, a másik kezével a pokróc után nyúlt. Schütz bácsi lehajtotta fehér fejét, rázkódott a válla, Klára megbabonázva figyelt, szája sarkában csillogott az ajakfény, Somnakajnak tátva maradt a szája, nem azért, mert annyira váratlan lett volna, hogy az apja megszólaltatja a kék csontú Habredet, de ahogyan ez megtörtént itt, ebben a fényes teremben, mégis bámulatos volt. Gilagóg váratlanul újra felemelte a tenyerét.

Adjatok pénzt!, üvöltötte újra Habred.

Adjatok pénzt!

Székek recsegték, ropogtak, Bonyhád megyefőnök pattant föl, s hatalmas felsőtestét előrelökve ordította:

Miféle pénzt?!

Nem adunk mi semmiféle pénzt!

Néhány pecsovics ugrott fel a megyefőnök után, hangoskodtak, az öklüket rázták Gilagóg felé, naplopó banda, koldus népség! Piszkos cigányok!

Bonyhád újra felbődült: Takarodjatok!, hadvezéri mozdulattal intett az ajtó felé, melyet hajbókolva tárt nyomban a hivatalszolga. Takarodjatok!, takarodjatok!, visszhangozták a pecsovicsok. Gilagóg nem mozdult, összehúzott szemmel bámulta őket, de már nem engedte Habredet beszélni, lefektette, és rádobta a pokrócot. Kintről vérfagyasztó vonyítás hallatszott. Masa érezhette, hogy bajba került a gazdája. A vonyítás hol egészen az ablak alól jött, hol távolabbról, nyilván űzték a kutyát, de az állat újra visszasüdüngött, valaki keservesen ordított, Masa nyilván harcolt, harapott. Ekkor emelkedett fel a bécsi úr, s elnézést kérve a mellette ülő hölgyektől és uraktól, kiarszolt a széksorok közül. A bécsi úr egyenesen a megyefőnökhöz ment, s a fülébe súgott. Bonyhád vörös lett, mint a cékla. Aztán sápadtra váltott az ábrázata. S megint vörösödni kezdett.

Nem, mondta aztán a bécsi úrnak, ezt, uram, nem engedhetem.

Mindenki tisztán hallhatta, hogy Bonyhád magával a császári hatalom képviselőjével ellenkezik. A bécsi úr arca rezzenéstelen maradt, voltaképpen semmi sem történt ezzel az arccal, nem költözött a vonások mélyébe harag, mosoly, méltatlankodás vagy értetlenség, nem ütött ki az arcon hirtelen szenvedély, mégis úgy lett mind fenyegetőbb, vészjóslóbb, hogy az arcvonások elrendezése, a szemöldök íve, a szemének fénylő bogara s az ajak kissé lefelé hajló tartása mit sem változott. A bécsi úr megszólalt.

Mínthogy én az imént nem kérdeztem, nem is vártam feleletet öntől, uram, mondta halkan, s e választ is jól hallhatta mindenki. A bécsi úr visszalépkedett a helyére, s a tekintetek sugarában ült le. Bonyhád elővette a zsebkendőjét, megtörölte a tarkóját. Leült, reccsent alatta a szék. Néhány pecsovicsnak sikerült megelőznie. Csend lett. Puhá talpak cuppogtak az ajtó felől, hatalmas, fekete kutya futott a terembe, körbeszagolt, majd helyet foglalt a gazdája mellett. Masa véres volt és boldog. Megnyalta a gazdája kezét. A vajda ránézett, bólintott, a hallgatóságra nézett, és beszélni kezdett.